

mostràrleshí més que objectes ben concebuts y d'una bella forma. Els nostres demòcrates, avuy dia, somnién, és veritat, ab ben altra cosa: ells desdenyen habitualment les coses d'art o no pensen pas que siguin fetes pera'l poble: són sempre pera ells objectes de luxe, car no creuen pas que l'art pugja allotjarse més que dintre'ls palaus. L'art, al contrari, és una de les consolacions del pobre, és per axò que és bo de donarli'l bon gust. En les jornades de les nostres revolucions populars havem fet aquesta trista observació; que la multitud no tingué més que un medi de fruir les coses d'art, el de destruirles. No essent fetes pera ella, un secret instint d'enveja l'induhí a ferles malbé. Es axò encara una de les conseqüències de l'heretatge dexas a la França pel gran segle. El gran segle ha fet de l'art un aristòcrata, donchs el poble veu en ell un enemich. (1) No era pas axí com l'Etat Mitja, aquesta Etat Mitja barbre y opressora, considerava l'art. Ella no l'havia pas relegat a les Academies, car vivia dins de la ciutat, circulava en els tallers de les corporacions, pertenyia a tots y podia procurar a tothom satisfaccions elevades. ¿No eren les Catedrals una plana d'art pera la multitud? ¿no foren elles la glorificació de totes les branques de l'art?» (2).

J. SOLER Y PALET

UN DOCUMENT CATALÀ DE LA REVOLTA DE GÈNOVA DE 1435

Ordenant els llibres notariais recollits en l'Església de Sant Agustí, de Cervera, vingué per etzar a nostres mans un document deslligat completament dels que formen el fons del petit arxiu. Aquest està constituït per uns quants centenars de volums procedents de l'Arxiu Notarial, del qual havien estat desviats d'antich, y el document que ens ocupa res té que veure ab l'actuació notarial ni ab Cervera, podentse judicar la seva presència com a cosa del tot fortuita.

Consisteix aquest document en la copia coetania d'una lletra dels genovesos, datada en la ciutat de Gènova a 29 de desembre de l'any 1435 y dirigida al duc de Milà, al temps de declarar-se francament en revolta.

El fet d'ésser escrita dita lletra en llengua catalana la fa doblement interessant, donantli apariencia d'una traducció motivada per l'interès polítich del document per les alusions al rey d'Aragó, la intervenció del qual, en les empreses d'Italia, creien els genovesos ser la causa principal de llurs desaventures.

(1) Aquest fet s'ha repetit, no fa gayre, a la nostra terra.

(2) Obra citada, p. 199 y 200 del según volum.

La lletra és com un memorial de greuges dirigit al duc de Milà, re-treient tots els actes de violència que havien patit els genovesos sota el seu domini, y mostrant la indignació que'ls produhí el fet d'acceptar el duc Felip Maria Visconti l'amistat d'Alfons d'Aragó, al qual tenien per «entic e molt inhumana enemich», justament quan per l'esforç dels genovesos havia estat reduït a presó, després de la batalla de Gaeta. Es dolen els genovesos sobre tot d'haver perdut tan bella fortuna, y diuen al duc: «si així com se convenia tu haguesses vsat, era facil cosa a tu e a nos tot lo mon dominar e esser vençedors de totes coses». Es dolen també de perdre Portvendres y Lerig (Portovenere y Lerici) y que siguin tinguts en menyspreu davant dels lombarts, als quals únicament estava encomanada la guarda de les torres.

El llenguatge del document és enèrgich y vibrant com no podia ésser altrament, dictat com era ab el rencor de la revolta. Aquesta esclatà ab la mort d'Obizino Alciati, lloctinent del duc en la ciutat de Gènova, y el foch de la insurrecció s'abrandà ab el desig que ja s'expressa en la nostra lletra de «viure sots la aurea libertat» (1).

La lletra, però, escrita als pochos dies d'haverse declarat la revolta, mostra encara la possibilitat d'una avinença ab el duc de Milà, al qual oferexen amistat «facil e prompte», representant una fase inicial dintre el moviment dels genovesos (2).

(1) La *Cronaca di Ser Guerriero da Gubbio* (Muratori, *Rerum italicarum scriptoris*, L. XXI, part IV), rèsüm axí aquests fets:

«In quisto anno l'armata del re Alfonso, che andava a li danni de Napoli, se afrontò con quella del duca de Milano sopra Chayta; et dopo longa bataglia, quella del re fo rotta et preso sua maestà el re de Navarra, el gran mastro de san Jacomo, suoi fratelli, el principio de Taranto et altri signori et baroni: foro mandati a Milano. Fo grande el conflicto ch'ebbe el re de Ragona. Non fo minore la magnificencia et gran realità del duca de Milano, el quale havendo uno re, signore de sei reami, et l'altro, signore d'un altro reame, uno si gran principio commo fo el gran mastro de san Jacomo, con altri grandi principi et signori, donde poseva cavare tanto tesoro che era sufficiente a farlo re d'Italia; et lui donò del suo a ciaschuno secondo le loro condizioni; li remandò sani et salvi a casa loro. Per la quale cosa li Genovesi, antichi nimici de la cha de Ragona, se rebelaro al prefato duca; amazaro obezino, in quella terra locotenente del prefato duca.» (p. 52, 1-11).

Vegis principalment Ametller, *Alfonso V de Aragón en Italia y la crisis religiosa del siglo XV*. Gerona, 1903.

(2) Es interessant comparar el text de la lletra dels genovesos ab el parlament posat en boca de Francesch Spínola, capítost de la revolta, per Gio Agostino della Leugueglia, en les seves *Guerre de'Genovesi contro Alfonso Rè di Aragona* (Genova per Pietro Giovanni Calenzani):

«Sonò hoggimai stanco di vdire le tante doglianze de' Cittadini, che si querellano della Tirannide di Filippo: doglianze direi giustissime, s'hoggimai troppo durando non occupassero il luogo della vendetta. Jo veggo assai chiaro quanto giusta ragione possano hauere quei della plebe di querellarsi niente meno di noi, i quali sopportiamo la Tirannide, che del Duca il quale l'esercita; poiche mentre avvezziati alle guerre habbiam saputo spendere il sangue per altri, lo risparmiamo per la nostra saluezza, e quando dalle nationi di Europa consapeuoli de' nostri torti si aspettano giusti risentimenti, noi faciam proue di tolleranza. Non è Città d'Italia e di Europa, alla quale non sia giunta la nuoua per noi honoratissima di vn'armata sconfitta, di vn Rè preso, di tanti Principi fatti prigioni, mà douunque volò il grido glorioso della vittoria corre adesso à soprafarlo la infamia della sostenuta ingiuria

Està continguda aquesta lletra en dos fulls de paper (in fol.) sense filigrana, y escrita en lletra evidentment de mitjans del XV^{en} segle.

di Filippo, che de'Genouesi seruendosi per vincere, non lascia sotto li occhi di Genoua comparire i vinti, e quel, che niega à vincitori concedi agli otiosi suoi Cortigiani. Quale stima fà egli di vna celebre natione, ò quale ne farà mai se in tempo, ch'ella mostra quanto vale in armi la disprezza come imbelle, ed alle vendette impotente? quale disprezzo non si può attendere da Filippo in qualunque altra occorrenza, se all' hora, che i Mari, e la Terra sparse di strage comendano i Genovesi, egli tanto gli sbassa; & auuilisce, che non concede alla lor Patria i frutti d'vna si sudata battaglia, come tutta l'impresa appartenga non al valore de'Genouesi; mà al nome, & alla Fortuna del Duca? Non sapiam noi di sicuro, ch'egli hà già fatta. Lega con Alfonso, senza mentouare nella Pace noi, che tanto fecimo nella guerra, c'hà imposto a'nostri vittoriosi Legni, che seruissero al vinto Rè per tragittarlo à quel Regno medesimo, dal quale noi per gelosia de'nostri Stati habiam cercato di tenerlo lontano? e che frà poco saremo mandati à seruirgli in guerra, à mettere le nostre vite per l'Ambitione di quel Alfonso, il quale gittandocia'pericoli delle imprese più desperate, ò vinca, gioirà de'Regni acquistati co'l nostro sangue, ò perda, riderà della strage de'suoi nimici, che tali saranno sempre nel di lui animo i Genovesi? Saravvi cuor così vile, che possa accomodarsi à questa Fortuna? e vi sarà, chi soffra di vedere il suo sangue sempre vilmente speso per altri, e non voglia impiegarlo in imprese vtili alla sua Patria? E quale più honorata e più vtile, e più da' Principi d'Italia aspettata, ò meno sospettata dal Duca, che il metterla in Libertà? Le Città lontane, le quali cercano Governadori da Genoua non la fanno arrossire, mentre non sapendo governare se stessa vā mendicando Tirani, che la desertino? L'esiglio di tanti Nobili volontariamente preso dalla lor Patria per non vederla tiraneggiata, non ci obliga à discacciarne i Ministri del Duca, perche purgata dalla barbarie sia degna stanza de'Nobilissimi Cittadini? Le querelle del volgo più minuto, che auuilisce con le ingiurie; e fà esecrabile con le bestemmie il nome di Filippo, le lagrime delle Donne, che aspettauano dalla nostra vittoria vedere le loro stanze colme di spoglie, e col riscatto de'Principi prigionieri nate le delitie domestiche dalle fatiche de'lor Mariti, e se ne veggono defraudate non acusano l'otio di noi, che nati Nobili, e guerrieri dobbiamo più di ogni altro abborrire la seruitù, & armare contro alla Tiranidade la libertà. Se vi è chi timido ricusi di essere capo di questa impresa, io mi offero tale, e consacro il mio Capo alla saluezza della Republica vergognandomi, che l'Italia piena della mia fama habbia à dire che Francesco Spinola sia stato men valoroso, & arrischiato per Genova, che per Gaeta. Mà non vi è cagione alcuna di tema; poiche, se non ci scordiamo il nostro proprio valore celebrato da tutta Italia, habbiamo onde farci prognostico di felicissimi auuenimento, e tergere di sù l'armi nostre il sangue Cittadino con quello de'Ministri del Duca. Saranno sempre per noi gl'Italiani Principi studiandosi di scemare le forze di Alfonso la cui vasta ambitione abbraccia quanto è di acquistabile in Italia, & il Regno di Napoli cadendo in mano di Renato, douerà militare per Genoua, così richiedendo la gratitudine della difesa Gaeta. Mà non accade appoggiare le speranze sù Forrestieri soccorsi; poiche noi soli dando principio alla publica Libertà vedremo Genoua ripopolata da suoi: quei medesimi, c' hora fuor'usciti invitano i Principi à soggiogarla, offesi dal commune oltraggio fatto alla natione Genouese, ne gli terrano lontani, e quelle forze, che Filippo stima basteuoli per ageuolare ad Alfonso la conquista di vn Regno, per liberare la nostra Patria ci basteranno. Io spero, che al primo grido di Libertà, che s'oda per le Piazze tutto il minuto Popolo uscito dalle botteghe habbia ad adoperare gli arnesi fabrili per machine da opprimere la Tirannide, che le grida femminili habbiano da ricordare à ciascheduno costante virilità in discacciare, ò dalla vita, ò da Genova i Ministri del Duca, che attonito all'improuiso accidente, prima, che egli possa consultare, come opprimere la Libertà nascente noi la renderemo adulta, e vigorosa da contrastare con la Tiranide. Stiasi adunque da ciascheduno in procinto, e quando prima occasione ci si porga di uccidere il Governadore, e sacrificare la vita de suoi Soldati alla saluezza commune, s'operi virilmente e per ciò fare basta il reccordarsi, che questa militia ha per paga la Libertà.» (ps. 72-76).

«Serenissim princep: mereuellaste dels nostres mouiments o com son stats tan tarts, car si en los secrets dels teus pits has reseruades les grans iniuries, despits, dans, violencias, ignomies, saranas o carrechs per los quals nos e la nostra cosa publica indignament has oppremuda e prouocada, donchs ja de la longa tarditat nostra te deus mereuellar e aquella açusar, maiorment, com nos no som acostumats durs imperis soferir, car com mes nos te hauem volgut axelsar tant mes nos as supeditats; has nos encara en mil maneres les paus e pactes, a les quals nom de gracia era imposat, trencades a nosaltres, e totes les nacions d'Italia a nos has fetes inimigues, per ço que per voluptat, no per necessitat, tot lo nostre arari e totes les nostres forces pohasses; encara donists nos a reprouats e corruptes regidors e aquells que pus inhumans hauer poguist, e aquells a nos lonch de temps hagen oppremuts, singularment, aquell molt violent carnicer e raptor Pitxi de Alzate, qui totes les coses per sa voluptat volia inficir e corrompre. Axi, que totalment sense preu lo nostro Senat, lo qual los Reys e princeps temen, ab contumelias continuas volia inficir e sutzar, donant nos a presons, rapinant, violant les mullers dels altres, lo arari e las substancias nostras per voluptat dissipant e dispersint, no res totalment omèttent o lexant que en nostra ignominia o iniuria nostra tornas, per ço, que aço prouocas a nos en venjança de tants crims. Ni ha profitat a nos la repeticio de las nostras querelas, car si oradors havem volguts tremetre qui les cassos e les que-reles nostras a tu refrissen, o ells son stats prohibits venir a tu, o, si algunes vegades hi son anats, no son stats admesos al teu conspecte o sguart, per ço, que als nostres mals medicina no fos dada; has nos proposats comissaris homens totalment no coneguts e turbulents, per los perversors imperis dels quals tants sauis genouesos son stats perduts en Surcat. Axi que en moltes de maneres a nos stat dat entendre que contra nos e contra la vniuersal cosa publica dels genouesos es stat coniuurat, e tu no alre cogitar [poguist] sino que nos fossem deduhits a nores e la nostra gloria totalment delir, la qual cosa assats manifestament se mostra com de tant gran ostol d'aragonesos Déus nos ha donat trihumfe; per la qual cosa, si axi com se conuenia tu haguesses vsat, era facil cosa a tu e a nos tot lo mon dominar e esser vençedors de totes coses; e studihiste la gloria nostra en Schonesos, sutze linatge vil e impotent, transportar, segons que feu aquell duch dels penoneus, Anibal, del imperi roma, les forces dels quals, si s' volen sperimentar axi com son prests nos calsigaran; has nos volgut, encara mes, nos ab aquell entich e molt inhuma enemich nostro cathala colligar, ço es, lo Rey, de les mans del qual; ab lo nostro braç volien deposar lo Regne de Napolis, del qual, per los genouesos la salut penge l'anemich no sia fet poderos e ensa e enla constranyent nos, e a nosaltres lo nauegar per lo qual viuim, tolrè; per la salut del qual regne tanta de sanch, tant de tresor, tantes suors per aquesta prop dita tempestat per nosaltres es stat dat. Son hic encara moltes de cosas ajustadores, les quals vna gran carta

no comprendria, entre les quals son comptades les coses dels oradors dels Garonesos. Com encara, ab iniusta e iniuriosa detencio e coaccio molt dampnosa de nos que contra tot dret ni ler en gran dan daquesta cosa publica es en greu discrim hages volgut al Emperador contestinopolita tremetre Benedicto de Forli qui les nostras cosas per preu venes, axi com si aretgia nos detingues per fundar nos; mas, que direm sobre las cosas fformentals per les quals volies oppremir aquesta Ciutat e aço no ha molt has fet. Item, e allo que es molt pus greu que Boniffaci, ajuda e deffença nostra preciosa, volguist donar al enemich nostro capital, e com no poguist, Port vendres e Lerig en la nostra Ribera, li linrist, per la qual cosa, en aquell fos pus facil potència de auffegar a nos. No han fet tant en los teus axelçaments los teus lombarts com nosaltres, e en aço assats abundosament nos has mostrat tu hauer a nos fora lo nombre dels teus, com haguesses sclusos tots los genouesos de la guarda de totes les torres, axi com no confiasses de nos, e quasi axi com si fos controversia entre lombarts e los genouesos. E deuant los teus presidents lo genoues tantost per sa merita es stat haut, e per lo contrari juy, qui justicia mantenia a preso era liurat, en tant que es sdeuengut en orrible cosa e al pus derrer de les coses terribles. E un certament dels teus lombarts, los quals tu de tant fas, nos feu çerts sobre lo abominable peccat lo qual se deuia fer, car en los caps de tantç concitadans nostros e de la vostra vniuersal Ciutat deuies fer furt, de la qual cosa, quinen pot esser pus orrible o pus terrible puga esser dita nou vehem, car si lo pare en los fills aquestes coses cogita que mes auant se pora dir, ne pot negu mes aço inficir que tu volies fer, segons relacio e testimonis de molts lombarts, a nos han feta certa fe. E lo juy de la tua dominacio excelsa quins hauies liurats Aherezino son e altres molts clars arguments los quals per gran granesa de dir ne de ma ne de ploma nos poriem splicar. Allo empero no deu lexar que a les nostres pregaries quet feyem del dit Rey no has volgut obeir, ans aquelles a menys preu has dadas, e los nostros pactes ab lo rey d Arago has peruertits en nostron dan. Anugens a nós totes les coses distinctament dir e comptar, les quals studiosament e de coratge en nostro menyspreu son estades fetes, les quals son stades foragitades de tot offici de pietat e de beneffici, la gran granesa de les quals ab los hulls vehents hauem lexades passar sperant si la tua dominacio a nos se conuertiria. Empero, lo nostro sperar no tansolament va, mas perillos es stat, car com medecines sperauem, malaltia de pena en tro a la mort nos has dada. Deus, axi matex piados e misericordios, lo qual, segons lo dit de Dauiu, destrouex lo consell dels princeps, no ha mes sofferit que nos siam mes stats oppremuts, ha suscitat en nos l esperit de libertat. E axi com desliura lo poble de ysrel de la seruitut dels Egibcians, axi nos ha menat lo cruel jou dels maluats officiars foragitar, e ha fet que totes les guardes de les torres d aquesta Ciutat, e los soldats, en los quals, menyspreada la amor dels ciutadans, la tua speranza hauies posada, no sperats los colps, a

nos aquelles han retudes exceptat lo Castellet lo qual prestament haurém. Posts, donchs, princep illustre, aquests mouiments darmes e aquesta scusacio de seruitut e captiuitat als ineptes Regidors, los quals a nos hauies preposats, imputar e al teu en nos menys just inperi e a la tua de nos negligencia verdaderament per que finalment fi imposem a paraules, aço es: que aquella volem que sia tancada, ni lo teu dur imperi mes per nós fa, E sia a tots los genouesos la sentència viure sots la aurca libertat, la qual, si disposes no vexar e nos tu hauer per amichs, nos serem a tu fauorables e conselladors, e si aço fer volras, e de la nostra amicia vsar volras, trobaras aquella facil e prompte, la qual, si per ventura determenas a nos vexar, e nos hauer per enemichs, sta la sentència que cascun de nos los acostumats remeys cerquera. Mas aço es que abans de totes coses volem que per la vostra excelsa dominacio de continent tots los castells e torres e forçes, les quals per la Ribera vltra la lur senyoria son detengudes, a nos sien tornades, en la qual cosa, conaxerem ab quin pacte se vulla hauer ab nosaltres. Dada en Genoua a xxviii^o de deembre 1436.»

Seríà cosa ben difícil de determinar com aquest document havia anat a parar a l'arxiu de Cervera. Durant l'empresa de Nàpols és cert que hi hagué algunes relacions directes de gent de Cervera ab el rey Alfons en terres d'Italia sense, però, trobar en cap d'elles rahó suficient pera explicar l'existència del document transcrit.

De l'any 1451 trobem en el *Llibre Verd del Racional*, de l'Arxiu Municipal de Cervera, una relació d'un fastuós convit ofert pel rey en els boscatges de Nàpols als missatgers que hi havien acudit «per ocasio dels grans e molt maraveyllosos fets» (1).

En el meteix *Llibre Verd* es llegeix com en l'any 1456 «es ffet notament de la remuneracio, gracies e donatiu ffet e promes per los honorables paes conseyl e promens deysus scrits al molt honorable micer Pere Boquet, dóctor en decrets, per raho dels grans trebaylls per eyl ffets per la villa de Ceruera, axi en lo realme de Napols ab lo senyor Rei en auer e obtenir del dit senyor Rey certs priuilegis e prouisions...» (2).

La gestió de micer Pere Boquet fou de llarga durada, y la seva importancia pòt deduirse de la valua de les recompenses entre les quals figura el nomenament d'advocat perpetual de la vila ab el salari acostumat de 100 lliures barceloneses a l'any; la franquesa de quistia per tots els seus béns per tota la seva vida y la d'un hereu, y «quinze marchs d'argent obrat e marcat, ço es en vexella ab lo senyal de Ceruera».

Un altre document contingut en l'esmentat *Llibre Verd*, fa relació detallada de les cerimonies funeraries que per la mort del Rey acordaren celebrar els paers y consellers de Cervera. Els jueus prengueren part

(1) Vol. I, f. 4 v.

(2) Vol. I, f. 12 v.

molt important en aquestes cerimònies, y sobre tot mestre Cresques Adret: «... e aqui monta a fer colleccio o preich i juheu de gran sciencia al qual dien mestre Cresques Adret, e molt notablement deduhi aqui les excellencies del senyor Rey e de aquelles fahe testimoni de vista, axi com aquell qui per spay de gran temps havia aturat en Napol» (1).

Aquests documents del *Llibre Verd del Racional*, si ens mostren com era possible que a Cervera arrivessin notícies certes dels fets esdevinguts en les terres d'Itàlia, no són prou explícits pera veure en ells el camí seguit per la curiosa lletra dels genovesos.

A. DURÀN Y SANPERE

NOTES DOCUMENTALS DE LLIBRES ANTICHS A BARCELONA (2)

(Continuació)

Any 1436, juliol, 4.

Llibres continuats al Inventari de la esglesia parroquial de Pierola pres en dit any.

Item. Llibres. Primerament un hofeyer de reggla nova. *It.* un misal bo entich. *It.* un auengelister bo. *It.* un epistoler de poca valor. *It.* un altre hofeyer antich encara es bo. *It.* un ordinari. *It.* I consueta antiga. *It.* un llegender sentoral e dominical bo e soficient. *It.* un entifener e responser sentoral e dominical. (Arxiu parroquial de Pierola y Hostalets, Manual, B.-C., fs. 14-16.)

Any 1439, juliol, 21.

Paga de 3 croats feta per l'Administració de la Sagristia de la Sèu de Barcelona a Nicolau, mallorquí, per haver notat alguns himnes en los sisterns del ofici de Transfiguració del Senyor. (Arxiu Catedral, Administració de la Sagristia, 1439-41, f. 77.)

Anys 1439-41.

Varies pagues fetes per l'Administració de la Sagristia de la Sèu de Barcelona a Bartomeu Feu, coernador, y a Antoni Ramón, llibreter. (Arx. Cat., Administració de la Sagristia de la Sèu, 1439-41, f. 99.)

Any 1439, juliol-octubre.

Paga de 22 sous feta per l'Administració de la Sagristia de la Sèu de

(1) Vol. I, f. 12.

(2) La relació dels llibres de la Llibreria de la Sèu, està tota completa en lo nombre anterior.